

[Sayı/Issue: 26, Ağustos/August 2025]

ŞEYYÂD HAMZA’NIN YÛSUF U ZELÎHÂ’SINDA ALLAH TASAVVURU

(*The Thinking of Allah in the Yûsuf u Zelîhâ of Şeyyâd Hamza*)

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 09 Temmuz 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20 Ağustos 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Ağustos 2025

DOI Numarası / DOI Number: 10.51592/kulliyat.1738633

Abdulsamet DEMİRBAĞ

Dr. Öğr. Üyesi

Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı

Bölümü

Orcid.org./0000-0002-0438-2419.

sametdemirbag2323@gmail.com

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için “Etik Kurul Belgesi” gerekmektedir / gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: “Benzerlik Raporu” Turnitin.com / iThenticate / İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından “Telif Hakkı Formu” imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atf Bilgisi:

Demirbağ, A. (2025). Şeyyâd Hamza’nın Yûsuf u Zelîhâ’sında Allah Tasavvuru. *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 27(Ağustos): 61-76,
<https://doi.org/10.51592/kulliyat.1738633>

Sorumlu Yazar:

Abdulsamet DEMİRBAĞ, sametdemirbag2323@gmail.com

Özet

Türk edebiyatında Hz. Yûsuf ile Zelîhâ'nın hayatını anlatan birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de 14. yüzyıl şairlerinden Şeyyâd Hamza'nın yazdığı Yûsuf u Zelîhâ adlı mesnevisidir. Bu eser sade bir dil ve akıcı üslupla yazılmış, eserde hem Hz. Yûsuf'un hayatına hem de dinî birçok kavram ve unsura yer verilmiştir. Bunlardan biri de kâinatın yaratıcısı Allah Teâlâ'dır. Allah'ın birçok vasfı ve isminin bu eserde geçmesi, yapılan çalışmanın bu çerçevede oluşmasına vesile olmuştur. Çalışmada bilhassa Allah'ın merhameti, cömertliği, kudreti, rezzâk oluşu, kuluna yardım etmesi gibi birçok vasfı farklı başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Böylece kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın birçok isim ve sıfatı bu çalışmayla ortaya konmuş, O'nun yüceliği ve zenginliği farklı açılardan değerlendirilmiştir. Bunun yanında Allah'ın tövbeleri kabul etmesi, âcizlere sığınak olması ve kulunun ihtiyacına cevap vermesi gibi hususlar da eserde işlenmiştir. Mesnevide Allah, daha çok Tanrı ve Çalab gibi Türkçe isimlerle anılmıştır. Bu husus Türkçenin 14. yüzyılda yazılan eserler üzerindeki etkisini göstermesi açısından da önemlidir. Öte taraftan eserde Allah için Gufrân, Sübhân, Rahmân, Kadîr gibi isimler daha az tercih edilmiştir. Bu çalışmada Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi baştan sona taranmış, Allah tasavvurunun nasıl ele alındığına bakılmıştır. Konuyla ilgili tespit edilen beyitler kategorize edilerek başlıklar oluşturulmuş, eserden seçilen beyitler bu bağlamda anlama dayalı şerh metoduyla yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mesnevi, Şeyyâd Hamza, Yûsuf u Zelîhâ, Allah, Tasavvur.

Abstract

Many works have been written in Turkish literature about the lives of Prophet Yûsuf and Zelîhâ. One of these works is the masnavi called Yûsuf u Zelîhâ written by Şeyyâd Hamza, one of the 14th century poets. This work was written in a simple language and fluent style, and included both the life of Prophet Yusuf and many religious concepts and elements. One of these is Allah Almighty, the creator of the universe. The fact that many of Allah's attributes and names are mentioned in this work has been instrumental in the formation of this study within this framework. In this study, many of Allah's attributes, such as His mercy, generosity, power, providence, and helping His servants, are discussed under different headings. Thus, many names and attributes of Allah, the Creator of the universe, have been revealed in this study, and His greatness and wealth have been evaluated from different perspectives. In addition, issues such as Allah accepting repentance, being a shelter for the helpless, and meeting the needs of His creature are also be addressed in the work. In the Masnavi, Allah is mostly referred to with Turkish names such as Tanrı and Çalab. This issue is also important in terms of showing the influence of Turkish on the works written in the 14th century. On the other hand, names such as Gufrân, Sübhân, Rahmân, Kadîr are less preferred for Allah in the work. In this study, Şeyyâd Hamza's Yusuf u Zeliha masnavi was scanned from beginning to end and how the concept of Allah was handled was examined. The couplets identified on the subject were categorized and titles were created, and the couplets selected from the work were interpreted with the commentary method based on meaning in this context.

Keywords: Masnavi, Şeyyâd Hamza, Yûsuf u Zelîhâ, Allah, Thinking.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının nazım şekillerinden biri mesnevidir. Mesnevi, “ikişer, ikili” anlamına gelmekte, edebî bir terim olarak da her beyti kendi içinde kafiye ve aynı vezinde yazılmış nazım şeklini ifade etmektedir. Mesnevilerde anlatımı kolaylaştırmak ve hızlandırmak için genellikle kısa vezinler tercih edilmektedir. Bu nazım şekli; giriş, asıl konunun işlendiği bölüm, bitiş olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Tanyıldız 2015: 165-166).

Yüzyıllar boyu şairler tarafından kaleme alınan mesneviler, işlenen konular açısından farklı kategorilere ayrılır. Bunlardan biri de aşkı konu edinen “aşk ve macera” mesnevilerdir. Örneğin Leylâ vü Mecnûn, Hüsrev ü Şîrîn, Şem ü Pervâne, Gül ü Bülbül, Cemşîd ü Hurşîd gibi mesneviler bu grupta ele alınmaktadır. Özellikle bu grupta değerlendirebileceğimiz bir başka mesnevi de Yûsuf u Zelîhâ’dır.

Yûsuf u Zelîhâ adıyla bilinen eserler, doğu edebiyatlarında konusunu Kur’an-ı Kerim’den alan klasik aşk mesnevileridir. Bu mesnevilerde Hz. Yûsuf’un hayatı anlatılmış, ancak edebiyata bu kıssanın daha çok aşkla ilgili tarafı yansımıştır. “Ahsenü’l-Kasas” yani kıssaların en güzeli olarak bilinen bu hikâyeyi, İslami dönem edebiyatında mesnevi tarzıyla yazan ilk sanatçı Firdevsî’dir. İran edebiyatında hamse sahibi birçok şair, Yûsuf u Zelîhâ kıssasını kaleme almıştır. Türk edebiyatında ise Suli Fakîh, Erzurumlu Darîr, Ahmedî, Hamdullah Hamdî, Şeyhoğlu Mustafa, Kemalpaşazâde, Celilî, Taşlıcalı Yahya, Ahmed Mürşîdî ve daha birçok şair tarafından Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi yazılmıştır (Pala 2004: 485-486). Bu şairlerin dışında Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi yazan şairlerden biri de Şeyyâd Hamza’dır.

Fuat Köprülü’nün edebiyat alanına tanıttığı Şeyyâd Hamza hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur. Kendisinin Anadolu’da şehir şehir, köy köy dolaşarak halka sofîyâne şiirler söyleyen, tasavvufi anlatan gezgin dervişlerden olduğu belirtilmektedir (Banarlı 1983: 320). 13. yüzyılda yaşadığı bilinen şairin Akşehirli olduğu ifade edilmektedir. Yaşadığı zamanda birçok derviş ve şairin sanatkâr olmasına binaen kendisi de bir ihtimalle sıvacı-nakkaş veya kuvvetle muhtemel kıssa söyleyen biri olduğundan Şeyyâd ünvanını almıştır (Kocatürk 1970: 104). Öte taraftan şairin bir kasidesinden 14. yüzyılda hayatta olduğu da anlaşılmaktadır. Hatta Metin Akar, şairin 50 beyitlik mersiye tarzındaki şiirini bulmuş, bu çalışmasını bilim dünyasına tanıtmış, bu şiirden hareketle Şeyyâd Hamza’nın 14. yüzyıl şairi olması gerektiği görüşünü ortaya koymuştur (Mengi 2016: 64).

Şeyyâd Hamza, şiirlerini aruz ve hece vezniyle kaleme almıştır. Şiirlerini mesnevi tarzında, dinî-tasavvufî düşünceyle yazan şairin, iki tane din dışı gazelinin olması kendisinin dinî-tasavvufî yönünün yanında dünyevi boyutunun olduğunu da göstermektedir (Şentürk & Kartal 2017: 157-158). Kaside şeklinde söylenmiş klasik şiirleri içerisinde Hz. Muhammed’i metheden naatları önemlidir. Şairin bu manzumelerde olabildiğince Kur’an ve İslam kültürünün yanında Arapça, Farsça bilgisinin olduğu dikkat çekmektedir. Öte taraftan Şeyyâd Hamza bir mesnevi şairi olarak bilinmektedir. Şairin en önemli mesnevilerinden biri ise Yûsuf u Zelîhâ’dır. Oğuz Türkçesiyle yazılan bu eserin dil tarihi bakımından

değeri, sanat kıymetinden daha üstündür. Şairin bu eseri kaleme alırken Kur'an-ı Kerim'den, Türkçe yazılan Yusuf kıssalarından ve Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'undan faydalandığı düşünülmektedir. Eserde vezin problemleri ve söyleyiş kusurları bulunmaktadır (Banarlı 1983: 321-322).

Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi, işlediği konu itibariyle klasik tertibe uygun, Kur'an-ı Kerim'deki Yûsuf kıssasına dayanan dinî bir aşk hikâyesidir. Şair eserini oluştururken Kur'an tefsirinden yararlanmış, konuyu duygu ve düşünce dünyasında zenginleştirerek anlatmıştır. Ayrıca şair, eserinin meclislerde rahat okunabilmesi için eserini sanat gösterme kaygısından uzak bir şekilde kaleme almıştır. Şeyyâd Hamza, mesnevisinin çeşitli yerlerine serpiştirdiği nükte başlığıyla okuyucularına nasihatlerde bulunmuştur (Şentürk & Kartal 2017: 158). Şairin en meşhur eseri sayılan bu manzume, Anadolu sahasının ilk mesnevileri arasındadır. Aruzun “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” vezniyle yazılan bu eser, 1529 beyitten oluşmaktadır. Mesnevinin 952/1545 yılında istinsah edilmiş olan tek nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesi numara “Yz A 301/02”de kayıtlıdır. Dehri Dilçin'in 1946 yılında yayımladığı eserin dil özellikleri üzerine Talat Tekin 1951 yılında bir mezuniyet tezi yapmış, Stephanie Bowie Thomas da 1992 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde eseri İngilizceye tercüme etmiştir. Daha sonra Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz (2008), Osman Yıldız (2008) ve İbrahim Taş (2010) da eseri yayımlamışlardır (Gülbüz 2022: TEİS).

Yaptığımız bu çalışmayla Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ mesnevisinde Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının hangi bağlamda kullanıldığı başlıklar hâlinde verilmiştir. Bu çalışmayı yaparken şairin Yûsuf ve Zelîhâ mesnevisi baştan sona taranmış, böylece konuyla bağlantılı olan beyitlerin bir bölümü anlama dayalı olarak şerh edilmiştir. Çalışmada örnek olarak verilen beyitler, İbrahim Taş tarafından hazırlanan “Yûsuf ve Zelîhâ (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük)” adlı çalışmadan alınmıştır.

1. Yûsuf u Zelîhâ'da Allah Tasavvuru

Allah lafzı, Arapçadan başka en fazla Türk dilinde kullanılmıştır. Sadece bugün kullanılan Türkçenin orta boyuttaki bir sözlüğü incelendiğinde Allah kelimesinin bulunduğu deyimlerin yaklaşık 150 kadar olduğu görülmektedir. Bunlara bir o kadar da atasözü eklenebilir. Özellikle Osmanlı Türkçesiyle yazılmış dinî-tasavvufî nitelikteki manzum ve mensur eserlerde geçen diğer birçok deyim ve atasözü ise bu sayının dışındadır. Diğer taraftan Türk edebiyatında ve kısmen Fars edebiyatında esmâ-i hüsnâ ile ilgili fazlaca eser kaleme alınmış olmakla birlikte tevhid, münâcât, ilahi, zikir, tesbih ve şathiye gibi müstakil türlerin yanında Türk edebiyatının manzum-mensur muhtelif örneklerinde Allah Teâlâ ile ilgili hayli mazmun bulunmaktadır (DİA 1989: 499). Dinî-tasavvufî konulu mensur ve manzum eserlerde birçok esmâ ve evsâfî ile anılan Allah Teâlâ; lafza-i celâl, ism-i azam, mutlak ilah şeklinde tanımlanarak bütün esmâ-i hüsnânın anlamlarını kendinde toplamıştır. Allah Teâlâ, hem ilim ve ayn mertebesinde hem de fiiller ve eserler mertebesinde tüm zatî sıfatlarını ve kemal vasıflarını kendinde toplayan varlığı zorunlu zatın ismidir (Uludağ 2012: 37).

Edebiyatımızda Allah, İslami inançlara uygun şekilde farklı vasıflarıyla zikredilmektedir. Şöyle ki Allah ezelî ve ebedîdir. Allah'ın sıfatları, zatı, kudreti ve bilgisi kâinatı kuşatmıştır. O tektir, eşi ve benzeri yoktur, mekâna sığmaz. Suret, şekil ve renkten beridir. Âciz değildir. O'nun kimseye ihtiyacı yoktur. Peygamberler aracılığıyla insanlara vahiy gönderir. Kur'an, O'nun kelâmıdır. Yarattığı her varlığın rızkını O verir, öldüren ve diriltten O'dur. Vücûd-ı Mutlak, Kemâl-i Mutlak, Cemâl-i Mutlak ve Hüsni Mutlak'tır. Bu yüzden Aşk-ı Zâtî'si ile bilinmeyi istemiş ve kâinatı yaratmıştır (Pala 2004: 21).

İnsanoğlu kâinatın yaratıcısı ve yegâne sığınak olarak gördüğü Allah'ı çeşitli vesilelerle çokça zikretmiştir. Allah Teâlâ için sözlü kültürün yanı sıra özellikle yazılı kültürde de hayli örneğine rastlanılan birtakım manzum ve mensur metinler bulunmaktadır. Bu husus kulun Allah'a duyduğu muhabbetinin bir yansımasıdır. Örneğin klasik Türk edebiyatı türlerinden münacat, esmâ-i hüsnâ, tevhit gibi türler, doğrudan doğruya Allah Teâlâ ile ilgili konuları içermektedir. Söz gelişi Allah'ın isimleri, varlığı ve birliği, Allah'a yalvarma ve yakarmalar bu türlerde işlenen konulardandır.

Şeyyâd Hamza'ya ait Yûsuf u Zelîhâ adlı mesnevide de Allah Teâlâ'nın isimleri, vasıfları hakkında bilgiler verilmiş, O'na duyulan muhabbetin birçok örneğine eserde rastlanmıştır. Mesnevide Allah Teâlâ ile ilgili ele alınan bu hususiyetler için başvuru kaynakların başında Kur'an-ı Kerim gelmektedir. Bilhassa eserde Allah, merhamet sahibi olmasıyla kullarına karşı şefkatli ve bağışlayıcıdır, cömert olduğundan kuluna iyilik ve lütufta bulunur, kudret sahibi olduğundan her şeye gücü yeter ve yarattıklarına rızkını verendir. Kuluna verilen bunca ihsana karşı insanın asli görevlerinin başında şükür gelmektedir. Ayrıca Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, insanın işlediği günahlarından dolayı tövbe etmesi de eserde işlenen konular arasındadır. Aşağıda, mesnevideki konunun işlenişine bağlı olarak Allah için kullanılan farklı isimlerin tablosu verilmiştir.

Tablo 1. *Allah Teâlâ İçin Kullanılan İsimler*

İsimler	Eserdeki Beyit Numarası	Toplam
Allâh	2, 119, 442, 445, 931, 1254, 1464	7
Gufrân	3, 1402	2
Rahîm	4, 6, 8, 847	4
Kerîm	7, 795, 847, 891	4
Çalab	58, 110, 113, 123, 232, 292, 297, 299, 316, 400, 435, 483, 555, 559, 655, 657, 852, 903, 915, 916, 1051, 1123, 1212, 1231, 1419, 1422, 1514, 1526	28
Sübhân	190	1
Rabb	112, 192, 292, 816, 846, 913, 1231, 1341, 1365, 1419, 1527	11
Hâlık	483, 1228, 1341	3
Celîl	413, 761, 1403	3
Kâdir	232, 299	2
Rahmân	3, 6	2

Hak	55, 156, 435, 519, 566, 615, 657, 660, 778, 818, 821, 839, 864, 1075, 1123, 1231, 1422, 1501	18
Tanrı	1(2), 2, 9, 66, 83, 90, 113, 115, 122, 152, 156, 173, 222, 249, 260, 263, 268, 270, 285 (2), 289, 318, 319, 320, 321, 327, 407, 410, 440, 441, 444, 566, 637, 643, 652, 653, 669, 703, 722, 791, 792, 794, 867, 887, 890, 901, 911, 914, 918, 939, 942, 1020, 1021, 1210, 1304, 1370, 1391, 1392, 1394, 1399, 1404, 1422, 1457, 1494, 1518	66

Tablo incelendiğinde mesnevîde, Allah için 13 farklı ismin kullanıldığı, bu isimlerden ise eserin geneline serpiştirilerek en fazla zikredilenlerin Türkçe kökenli Tanrı ve Çalab isimleri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Sübhân ismi ise eserde sadece bir kez kullanılmıştır. Mesnevîde Allah'ın farklı evsâfıyla bağlantılı kullanılan bu isimler, 13 farklı başlıkta ele alınarak aşağıda sıralanmıştır:

1.1. Merhametli Olması

Allah'ın yarattığı her varlığa rahmet nazarıyla baktığı bilinmektedir. Öyle ki Kur'an-ı Kerim'de "Yûsuf şöyle dedi: 'Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.'" (Yûsuf, 12/92) ayeti ile de Allah'ın merhametlilerin de merhametlisi olduğu hakikati ortaya konmuştur. Kulunu hiçbir zaman zorda bırakmayan Allah, dua vesilesiyle kullarına her daim bir çıkış yolu göstermiştir. Sonsuz bir merhamete sahip olan Allah Teâlâ'nın kuşkusuz yarattığı kullarından da merhamet beklediği bilinmektedir. Öyle ki bu merhamet sadece insana değil, yaratılan her varlığa gösterilmelidir.

Eserin giriş kısmında Allah ismiyle bir işe başlamanın öneminden bahseden şair, eserine de böyle bir beyitle başlayarak bu hususa dikkat çekmiştir. Öyle ki aynı beyitte iki defa Tanrı ismini şairin tekrarlaması bile mevzubahis olan konuyu vurguladığını göstermektedir. İkinci beyitte Allah'ın Rahmân ve Gufrân olduğundan, böylece kullarına rahmet edip onları bağışlayacağından bahsedilmiştir. Diğer son iki beyitte ise Allah'ın emir ve yasaklarına uyan kimseler için Rahîm sıfatıyla kullarına merhamet edeceği, onlara cehennemin yüzünü göstermeyeceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Şeyyâd Hamza eserinin daha giriş kısmında Allah'ın merhametinden ne kadar ümitvar olduğunu ortaya koyarak O'nun merhametine teslimiyetini dile getirmiştir:

Tanrı adın anuban girem söze
Tâ ki ene Tanrı'dan rahmet bize (1)

Dahı bir adı anuñ Rahmân durur
Bağşılar kullarına Gufrân-durur (3)

Ol Rahîm'dür rahmet eder kulına
Şol kula kim buyruğında bulına (4)

Kamusın bağışlaya Rahmân durur
Tamusın göstermeye Rahîm durur (6)

Allah Teâlâ'nın “Habibim” iltifatına mazhar olan Hz. Muhammed'e olan muhabbeti bilinen bir gerçektir. Aşağıdaki ilk ve son beyitte Hz. Muhammed'in müşkül durumdaki ümmeti için Allah'a yalvarması ve Allah'ın, rahmetinin bir gereği olarak bu ümmeti bağışlaması anlatılmıştır. Ayrıca ikinci beyitte ise Hz. Yakûb, çocuklarının affedilmesini Yüce Hak'tan niyaz etmiştir:

Tağrı eyde bağışladum ümmeti
Kıldılarsa nece kim suçı katı (794)

Yarlığasun Gufrân'um imdi sizi
Kıla kabûl ben kulından bu sözi (1402)

Ben bağışladum sizi Muhammed'e
İki cihân fahrine ol Ahmed'e (1425)

1.2. Cömert Olması

Allah Teâlâ kullarına karşı fazlasıyla cömerttir. Öyle ki her türlü ayrıntıya kadar kulunu düşünen Allah, kulları arasında ayırım yapmadan birçok nimeti onların hizmetine sunmaktadır. Yediğimiz, içtiğimiz, giydiğimiz her şey Allah'ın bir lütfudur. Sonsuz hazinesinden kullarına ziyadesiyle cömert olan Allah, kulunu da cimrilikten sakındırılmış, müsrifliğe düşmeden kulundan cömert olmayı istemiştir. Allah Teâlâ “Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin!” (İsrâ, 17/29) ayeti ile de bu hususu kullarına bildirmiştir. Bu kadar lütuf ve kerem sahibi olan Allah'a, kuluna verdiği sayısız bu nimetler karşısında kuşkusuz hamd etmek gerekir.

Mesnevinin giriş kısmında Allah Teâlâ'nın kullarının günahlarını kendilerine bildirdikten sonra tümünü bağışlayacağı dile getirilmektedir. Ayrıca ahirette cenneti hak eden kulları için saraylar ve huriler vereceği de belirtilmiştir:

Ol Kerîm'dür suçunuz sağışlaya
Bildüre size kamu bağışlaya (7)

Vere cömerddür size yüce sarây
Hûrî vere ol Rahîm degmesi ay (8)

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde Allah'ın Kerîm isminin gereği merhamet edip cömertlik göstererek Hz. Peygamber'in ümmetini bağışladığından, ikinci beyitte Zeliâh'nın Kerîm olan Allah'a niyazda bulunarak Hz. Yûsuf'un kendisine muhabbet duymasını istediğinden, üçüncü beyitte ise Allah Teâlâ'nın hesap gününde cömertliğiyle kullarını bağışladığından bahsedilmiştir:

Ümmetüñi ben saña bağışladum
Ben Kerîm'üm bil ki kerem işledüm (795)

Sen Kerîm'sin hâcetüm kılğıl revâ
Beni döndürgil Yûsuf'a kim seve (891)

Kıla cömerdlik kıyâmetde Çalab
Kulların bağışlaya ol ferd Rab (1419)

1.3. Kudret Sahibi Olması

Kudret sözcüğü, “kuvvet, takat, güç; Allah'ın ezeli gücü; varlık, zenginlik; Allah yapısı; ehliyet, kabiliyet” anlamlarında kullanılmaktadır (Devellioğlu 2011: 604). Allah Teâlâ ile ilgili kullanıldığında “dilediğini eksik ve fazlası olmaksızın hikmet çerçevesinde yapmak” anlamına gelmektedir (Topaloğlu 2002: 316-317). Allah'ın her şeye kadir olduğu, kuvvetinin ve zenginliğinin sonsuzluğu muhakkaktır. Kâinatı bir düzen ve ölçü nispetinde yaratması da bu hususun en önemli göstergesidir. Şeyyâd Hamza, bu hakikate mesnevisinde ziyadesiyle yer vermiştir. Örneğin Hz. Yûsuf'u kurdun öldürdüğüne dair söylemlerde bulunan kardeşlerinin bu ifadesi boşa çıkmış, çünkü Allah'ın kudretiyle kurt dile gelerek Yûsuf'u yemediğini söylemiştir. Bu husus insanın suç işlediğinde nasıl bir varlığa dönüşeceğini, zararlı bir hayvan olan kurtla kıyaslandığındaki durumunu vermesi açısından önemlidir. Diğer beyitlerde ise Hz. Yûsuf, muhatabına Allah'ın dev, peri, cin ve insan başta olmak üzere dünyadaki her şeyi yarattığından bahsetmiştir. Ayrıca bu beyitlerde “Allah her şeyin yaratıcısıdır ve her şeyi koruyup yöneten de O'dur.” (Zümer, 39/62) ayetine de telmih yapılmıştır:

Verdi dil Hak Tañrı kurda söyledi
Verdi selâm Ya'kûb'a tap'eyledi (156)

Yûsuf eydür kim benüm bir Tañrı'm var
Ol yaradur dünyede her ne-ki var (260)

Her ne dilerse kâdirdür yaradur
Dev ü perrî cinn ü insi düredür (261)

Aşağıdaki beyitte hazinenin başında bulunan Hz. Yûsuf'un Mısır'ın hazinesini arttırmasından dolayı muhataplarının bu duruma şaşırmasından, Hz. Yûsuf'un ise bu başarının Allah'ın kudretiyle meydana geldiğini söylemesinden bahsedilmiştir:

Sultân eydür bu 'aceb neden tolar
Yûsuf eydür Tañrı'nun kudreti var (407)

Hz. Yûsuf ile Zelîhâ'nın evliliğinden sonra Zelîhâ'nın Allah'ın kudretiyle kendisini Hz. Yûsuf için koruduğu, gizlediği anlatılmıştır:

Zelhâ eydür ol Çalab'um kudreti
Senün-içün sakladı beni katı (915)

1.4. Mekândan Münezze Olması ve Yaratıcılığı

Bütün mahlûkâtı yaratan, bütün kudreti elinde bulunduran Allah Teâlâ hiçbir yere sığmaz. Allah'ın yarattığı bir yere kendisinin sığması da düşünülemez. O her yerdedir. Bu husus da O'nun azametinin delilidir. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde Zelîhâ, Hz. Yûsuf'a Allah'ın nerede olduğu sorusunu yöneltmiş, Hz. Yûsuf da cevaben Allah'ın her yerde olabileceğini ifade etmiştir. İkinci beyitte ise “Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'ndan ister (O'na muhtaçtır). O her an yaratma halindedir.” (Rahmân, 55/29) ayetinde de bildirildiği gibi Allah'ın her daim yaratma eylemi içerisinde olduğu, ne dilerse onu yapabilme gücüne sahip olduğu belirtilmiştir:

Zelhâ eydür senüj Tağrı'ñ kandaşur
Yûsuf eydür kanda dersên andadur (441)

Yûsuf eydür Allâh'um hâzır durur
Ne dilerse kılmağa kâdir durur (442)

1.5. Rezzâk Olması

Kur'an'da Zâriyât suresinde “Şüphesiz rızık veren, sarsılmaz gücün sahibi olan yalnızca Allah'tır.” (51/58) ayeti ile Allah'ın hem rızık hem de kudret sahibi olduğu anlatılmıştır. Allah'ın “Rezzâk” esmâsıyla kullarının rızıkına kefil olduğu, yarattığı tüm varlıkların rızıkını verdiği bilinmektedir. Bu husus Allah'ın hem merhameti hem de cömertliği ile ilgilidir. Aşağıdaki beyitte de Allah'ın açık ve gizli olan her şeyi bildiğine dikkat çekilmiş, herkese rızık ve mal verdiğinden bahsedilmiştir:

Ol bilür hem eşkere gizlülür
Ol verür kamuya rızıkı tavarı (443)

1.6. Ölülere Diriltmesi

Allah, kâinatı “kün” emriyle yarattığı gibi vakti geldiğinde yaratılan her nesne ve varlığın yok olup kıyametin kopacağı da bilinmektedir. Ölen her kişinin İsrâfil'in sur'a üflemesiyle tekrar dirileceği ve hesaba çekileceği de malumdur. Bu sebeple beyitte bu hususa telmihte bulunulmuş, bir uyarı mahiyetinde okuyucuların istifadesine sunulmuştur:

Bunda bir hoş nükte geldi dile
Hak yarın ölenleri diri kıla (512)

1.7. Kullarına Yardım Etmesi

Allah, kulunu bazı musibet ve zorluklarla karşı karşıya getirerek bu sıkıntıları onun kemale ermesine vesile kılar. Ancak merhamet sahibi olan Allah Teâlâ, kulunun zor durumda olmasına razı gelmez. Yeter ki kul, Allah'a ihlaslı bir şekilde ihtiyacını arz ederek O'ndan istemesini bilsin. Eserde Sırat'tan geçen kimselerin anlatıldığı bölümde şeytanın buradan geçenlerin şiddetli bir şekilde yanmasını istediği, “...Rahmetimden ümit kesmeyin...” (Zümer, 39/53) ayeti iktibas edilerek Yüce Yaratıcı'nın ise kuluna

ümitsizliğe kapılmaması gerektiği anlatılır. Ayrıca son beyitte Allah'ın kullarına rahmet ederek kulların Sırat'ı geçeceğinden ve cennete girip cennet şarabından içeceğinden bahsedilir:

Tağrı'dan âvâz gele ol mel'ûna
İki cihân la'neti ol mağbûna (516)

Sen eydürsin yâ mel'ûn yana katı
Ben derem *lâ-taknatû min-rahmeti* (517)

Kuluma rahmet kılâm sırât geçe
Uçmağa gire şarâbından içe (518)

Bir başka beyitte Hz. Yûsuf'un, Zelihâ'ya meyledeceği esnada Allah'ın ihsanıyla ismet kapısının açıldığı ve Hz. Yûsuf'un çirkin olan bu işten çekinerek bulunduğu yeri terk ettiği anlatılır.

Çalab 'ismet kapusın aña açar
Fâhiş işden yığlınur Yûsuf kaçar (546)

1.8. Peygamberlere Vahiy Göndermesi

Kubbealtı Lugat'inde vahiy sözcüğü "Bir emir veya hükmün Allah tarafından peygamberin kalbine bildirilmesi ve bu yolla gelen ilâhî haber." şeklinde geçmektedir. Allah'ın kullarına göndereceği emir ve yasaklar, uyarılar, müjdelere önce Cebrâîl tarafından peygamberlere bildirilir, daha sonra vahiy alan peygamberler, ümmetlerine bildirilmesi gerekenleri iletir.

Hz. Yûsuf kıssasında da birçok vahyin geldiği, Allah'ın Hz. Yûsuf'a birçok müjdeyi verdiği görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitlerde Hz. Yûsuf'a Allah'ın selamını ileten Cebrâîl, Hz. Yûsuf'un sultan olacağı müjdesini haber vermektedir:

Geldi Cebre'îl gerü eytdi aña
Hak Çalab üküş selâm eyler saña (657)

Eytdi bir yıl yatısardur ol tamâm
Bir yıldan sonra anı sultân kılâm (658)

Aşağıdaki beyitlerde ise zindandan kurtulan Hz. Yûsuf'un Allah'a secde etmesi gerektiği, öncesinde kendisine bildirilen Mısır'a sultan olacağı haberinden dolayı Allah'a kulluk etmesi ve inanması hakkında bilgiler verilmiştir:

Muştuladı Yûsuf'a eytdi ki bil
İmdi kurtulduñ Hak'a tur secde kıl (702)

Geldi sultânlık saña imden gerü
Eyle kulluk Tağrı'ya tez tur örü (703)

Allah'ın vahiy aracılığıyla peygamberlerini uyardığı zamanlar olmuştur. Çünkü peygamberlerin de beşer olması hasebiyle yanlış düşme ihtimalleri bulunmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitte Allah, Hz. Yûsuf'u uyarak bulunduğu şehirden dışarı çıkmasını istemiştir:

Geldi Cibrîl eytdi kim Yûsuf'a Hak
Etdi buyruk kim bu şârdan daşra çık (839)

Bir başka beyit Allah'ın Hz. Yûsuf'un Zelihâ ile evlenmesini istemesini bildirmesi ve olacaklardan haberdar etmesi hakkındadır.

Çalab'dan selâm getürdi eytdi bil
Zelhâ'yı al kend'özüne yâr kıl (903)

Vere yigitlik aña görklü ola
Gözleri görmez-iken görür ola (905)

Aşağıdaki beyitlerde ise Hz. Yakûb, oğlu Hz. Yûsuf'un yaşadığı haberini aldıktan sonra Cebrâîl'in Hz. Yakûb'a Hz. Yûsuf'u görmesini bildirmesinden ve bundan dolayı Hz. Yakûb'un Allah'a şükrettiğinden bahsedilir.

Geldi ol sâ'at içinde Cebre'îl
Eytti Ya'kûb saña buyurdı Celîl (1403)

Var kavuşgıl tur örü hasretüğe
Şükür olsun dün ü gün der Tañrı'ya (1404)

1.9. Şükrü Hak Etmesi

Kâinatın yegâne sahibi Allah Teâlâ, yarattığı tüm varlıklar için sayısız nimet bahşetmiştir. Bu Allah'ın sonsuz hazinesinin sadece bir parçasıdır. Öyle ki en şerefli varlık olarak beyan ettiği insanoğlunun hayatını idame ettirmesi için sayısız nimeti ona sunmuştur. Allah Teâlâ “Hani rabbiniz, ‘Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir!’ diye bildirmişti.” (İbrâhîm, 14/7) ayeti ile de şükürün nimeti arttıracaklarını bildirmiştir. Dolayısıyla insana sunulan bu kadar nimete karşılık Allah'a şükretmek kulun en asli görevidir.

Yûsuf u Zelihâ'da şükre dair birçok beyit çeşitli vesilelerle eserde geçmektedir. Aşağıdaki beyitler bunlardan birkaçıdır. İlk beyit eserin giriş kısmındandır. Bu beyitte Allah'a gece-gündüz, devamlı şükretmenin Allah tarafından suçumuzun bağışlanacağına vesile olacağı ifade edilmiştir. Gerçekte bu beyit, okuyucularına şükürün sadece bir zaman dilimine ait olmadığını, Allah'ın kuluna devamlı nimet bahşetmesinin gereği olarak şükürün devamlılığı mesajını iletmektedir:

Şükr kıluj Tañrı'ya leyl ü nehâr
Suç kıluruz suçumuzu bağşılar (9)

Hz. Yûsuf'un zindana gireceği esnada Cebrâîl'in kendisine getirdiği müjdeyle sevindiği, Allah'a şükrettiği ifade edilir:

Bunı eşidür yüzün yere urur
Şükr ider Yûsuf Hak'a secde kılur (660)

Aşağıdaki beyitte Hz. Yûsuf'un hayatta olduğu haberini alan Hz. Yakûb'un Allah'a şükrettiği dile getirilmiştir:

Şükr kıldı anda Ya'kûb Tañrı'ya
Bu kez eşit Yûsuf'ı kim n'eyleye (1394)

1.10. Tövbeleri Kabul Etmesi

Tövbe sözcüğü; pişmanlık, nedamet, dönme; kalpteki kötülükte ısrar düğümünü çözüp Hakk'a dönme; kötü ve günah işlere pişman olup Allah'a yönelme gibi anlamlara gelmektedir. Tövbenin bazı şartları vardır. Örneğin işlenen günahattan pişmanlık duyma, hemen hatayı terk etme, bir daha eski hâlâ dönmeme bunlardan bazılarıdır (Uludağ 2012: 356).

Dünya bir imtihan yeridir. Dolayısıyla insanoğlu, burada birçok sınava tabi tutulmaktadır. Bazen bu sınavı başarıyla atlatan kimseler olduğu gibi bazen de çeşitli günahları işleyerek Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı hareket edenler de bulunmaktadır. Ancak Allah'ın affedici ve kuluna merhametli olduğunu bilen kul, düştüğü bu kötü durumdan kurtulmak için Rabb'ine yalvarıp tövbe eder. Eserde de tövbenin önemine dair birçok beyit geçmektedir. Bilhassa bu bölümde ele alınan beyitlerin ilkinde Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u öldürdükten sonra tövbe ederek işledikleri bu suçun Allah tarafından affedileceği düşüncesi söz konusudur. Diğer beyitlerde ise kulun Allah'ı bir sığınak olarak gördüğü, ağlayarak ve samimi bir şekilde edilen tövbelerin kabul olunacağı, gösteriştan uzak bir hâlâ yapılan tövbelerin önemli olduğu mesajları verilmiştir:

Öldürüp tevbe kılalum kamumuz
Yarlığaya suçumuz Çalab'umuz (58)

Eydür ey kâdir Çalab geldüm saña
Tevbe kıldum suçumı 'afv et baña (655)

Bunı dedi ağladı Yûsuf resûl
Tevbe kıldı tevbesi oldu kabûl (656)

Döndi eyitdi inandum Tañrı'ya
Tevbe kıldum saña döndüm bî-riyâ (890)

1.11. Âcizlere sığınak Olması

İnsanoğlunun dünyaya geliş amacı “Bezm-i Elest'te” Allah'a vermiş olduğu söz mucibince kulluk vazifesini yerine getirmektir. İnsan, “Emr bi'l-ma'ruf ve nehy ani'l-münker” düsturuna uygun bir şekilde İslam'ın emrettiği doğru ve güzel şeyleri yapmak, kötülükten kendini alıkoymak için mücadele etmelidir. Elbette dünya hayatı zorlu bir süreci ifa ettiğinden kulun da karşısına çıkan farklı musibetlere sabır göstermesi ve Allah'a teslim olması gerekir. Aşağıdaki ilk beyitte Hz. Yûsuf'un kuyuya bırakıldıktan sonra Allah'tan gelen nida ile Allah'a kulluk etmesi istenmiştir. Diğer beyitte ise Hz. Yûsuf'un düştüğü kuyuda Hz. Hûd'un olduğu, Hz. Hûd'un Hz. Yûsuf'un başına gelen bu durumun

Allah'tan olduğunu Hz. Yûsuf'a söyleyerek içinde bulunduğu bu hâle teslim olup Allah'a secde etmesinin önemine vurgu yapılmıştır:

Hak Çalab'dan geldi ün en kuyuya
Otur anda kulluk eyle Tañrı'ya (113)

Uşbu iş kim geldi saña eyle bil
Bundan ötrü dur Çalab'a secde kıl (123)

Hz. Yûsuf'un kuyudan çıkarılıp kervan sahibine teslim edildikten sonraki yolculuğunun anlatıldığı bölümde Hz. Yûsuf'un mucizelerine şahit olan kervandakilerin Beynân isminde bir şehre uğradıkları anlatılmış ve şehir halkının puta taptığı hikâye edilmiş, buna mukabil Hz. Yûsuf'un bu şehir halkından puta tapmamalarını istemesinden, kulluğun sadece Allah'a gösterişsiz bir şekilde olması gerektiğinden bahsedilmiştir:

Gelün imdi terk edün siz bu butı
Hakk'a kılun kulluğı dün gün katı (262)

Ol biri birleş inanun Tañrı'ya
Bir durur kulluk edün bî-riyâ (263)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Yûsuf, Allah'a seslenerek değersiz bir kul olduğundan bahsetmiş, âcizliğini dile getirerek Allah'a sığınmış ve O'na teslim olmuştur:

Eytdi kim ey Hâlık-ı Levh ü Kalem
Sen Çalab'sın ben saña kemter kulam (483)

Bu sınıklı gönlümü sen eglegil
Saña sığındum beni sen beklekil (484)

Aşağıdaki beyitlerde ise Allah'ın Hz. Muhammed'in ümmetine kimin kulu olduklarını sorması üzerine ümmetin cevaben senin kulunuz demesi, bunun üzerine Allah Teâlâ'nın azap gören bu ümmeti Hz. Muhammed vesilesiyle affettiği anlatılır:

Kul kimüñsiz siz gerek kim eydesiz
Ümmet eyde kul senüñüz kamumuz (1423)

Tañrı eyde etdüm âzâd ben sizi
Ben sizün 'afv kıldum ol suçunuzu (1424)

1.12. Varlıkların İhtiyacını Gidermesi

İnsanoğlu ihtiyacını Allah'a arz eder. Çünkü kerem sahibi olan Allah, kuluna duyduğu merhametten dolayı onun ihtiyacını giderir, ona lütuf ve ihsanlarda bulunur. Allah Teâlâ, sadece insanoğlunun değil, yarattığı her varlığın ihtiyacını gideren yegâne güçtür. Aynı zamanda bu husus O'nun kudretinin ne kadar zengin olduğunun da göstergesidir. O halde kâinattaki her şey varlığını Allah'a borçlu olduğu gibi

yaşamını sürdürmek için de yine O'na muhtaçtır. Kur'an'da "Allah sameddir." (İhlâs, 112/2) ayeti ile de Allah'ın bir şeye muhtaç olmadığı; yaratılan her şeyin O'na muhtaç olduğu bildirilmiştir. Aşağıdaki ilk iki beyitte Nil Nehri'ndeki bir balığın Hz. Yûsuf'u görmeyi Allah'tan dilediğinden ve Hz. Yûsuf'u görmesinin kendisi için Allah'ın lütfu ve keremi olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca Allah'ın balığa Hz. Yûsuf'u göstermesinin kismet olduğundan bahseden şair, dileği olan balığın Yûsuf Peygamber aracılığıyla bu dileğini Allah'a bildirdiği anlatılmıştır:

Diler-idüm Tañrı'dan seni görem
Şimdi anuñdur baña lutf u kerem (318)

Rûzî kıldı görmege seni baña
Hâcetüm var dile Tañrı'dan baña (319)

Zelîhâ, Hz. Yûsuf ile karşılaştıktan sonra Yûsuf Peygamber'den Allah'a dua etmesini istemiş, bu vesileyle eski güzelliğine kavuşmayı dilemiştir. Bunun üzerine Yûsuf Peygamber Rabb'ine duada bulunmuş, Allah Teâlâ da Zelîhâ'yı eski güzelliğine eksiksiz bir şekilde kavuşturmuştur:

Zelhâ eydür bildür imdi Tañrı'ya
Bütün ola bu sanem gerü oña (444)

Todağın tepretti Yûsuf söyledi
Anı Allâh gerü bütün eyledi (445)

Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber'in ümmetinden bir grup kimseleri cehennemde gören Cebrâîl'in, Hz. Muhammed'in yanına gelerek Allah'tan bu kimseler için şefaât talebinde bulunmasını istediğinden bahsedilmektedir:

Tañrı'dan dile buları yâ Resûl
Kıl şefâ'at bunlara olsun kabûl (791)

Bir başka beyitte ise Hz. Yakûb'un çocuklarının babasının üzgün hâline şahit olduktan sonra babalarına Hz. Yûsuf'tan ümidini kesmesi gerektiği, Yakûb Peygamber'in ise ümidini kesmeyeceği ve Allah'a yalvarıp Hz. Yûsuf'a kavuşmayı istediği dile getirilir:

Ya'kûb eydür ümîdümi kesmezem
Hâlık'uma yalvaruram diñmezem (1228)

1.13. Azgınlara Gazap Etmesi

İnsanoğlunun adaletten ayrılması, zulme sessiz kalması, Allah'a eş koşulması gibi hususlar, Allah'ın gazabının oluşmasındaki sebeplerden bazılarıdır. Tarihte birçok kavmin ve kişilerin Allah'ın gazabına uğradığı bilinmektedir. Yaşanan bu hadiselerden insanların birtakım dersleri çıkarması gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de "Allah'ın rızası peşinde olan, Allah'ın gazabına uğrayan gibi olur mu hiç! Bunun varacağı yer cehennemdir; o ne kötü bir varış yeridir!" (Âl-i İmrân, 3/162) şeklindeki ayette Allah Teâlâ, kendi rızasına uygun hareket eden ile gazabına uğrayanın bir olmadığını bildirerek kulunu uyarmıştır. Aşağıdaki iki beyitte Hz. Yûsuf'u öldürme fikrinin ortaya atılmasıyla kardeşlerden bazılarının bu fikre

karşı çıktığı, bu durumun işlenmesiyle Allah'ın cehennemde kendilerini azaba uğratacağı dile getirilmiştir. Öyle ki Hz. Yûsuf'un kardeşlerinden bazıları bu işten tövbe etmeleri gerektiğini savunmuş, aksi hâlde Allah'tan kendilerine bir bela geleceğini ifade etmişlerdir:

Ger kılursanız buni siz dünyâda
Bırağa Tañrı sizi yarın oda (88)

Tevbe kılun bu işe gelün yola
Yoksa Tañrı'dan gelür size belâ (90)

SONUÇ

Türk edebiyatında farklı yüzyıllarda Yûsuf u Zelîhâ adlı mesneviler yazan birçok şair bulunmaktadır. Bu geleneğe uyan şairlerden biri de Şeyyâd Hamza'dır. Şair, döneminin dil anlayışı gereği sade bir dil ve akıcı bir üslupla eserini kaleme almıştır. Bu üslup okuyucunun eserden zevk almasını sağlamış, yaşanan hadiselerin vaka zincirine uygun bir şekilde ardı ardınca verilmesi ve tasvirli bir anlatımın benimsenmesi okuyucuda merak ve heyecan oluşturmuştur.

Bu mesnevi, temelde Hz. Yûsuf'un hayatını ele alırken diğer taraftan Zelîhâ ile olan aşkını da konu edinmiştir. Eserde dinle ilgili birçok farklı kavram ve unsura yer verilmiştir. Bunlardan biri de kendisine hiçbir şeyin denk olmadığı, her şeyi kudretiyle yaratan ve kuşatan Allah Teâlâ ile bağlantılı hususlardır.

Bu çalışmada Allah Teâlâ ile ilgili oluşturulan başlıklar 13 tanedir. Allah'ın merhametli ve kudretli oluşu, kuluna yardımda bulunması, tövbeleri kabul etmesi, âcizlere sığınak olması, şükürü hak etmesi, peygamberlerine vahiy göndermesi, ölüleri diriltmesi bu başlıklardan bazılarıdır. Söz konusu bu başlıklar, Allah'ın isimlerinin eserde hangi mevzu üzerine kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Buna göre mesnevide en çok yüce Allah için 66 kez Tanrı ve 28 kere ise Çalab isimleri kullanılmıştır. Bu durum eserin yazıldığı dönemde Türkçe ifadelerle önem verildiğinin de göstergesidir. Ayrıca 1 defa da Sübhân ismi eserde zikredilmiştir. Bunun dışında 18 kez Hak, 11 kez Rabb, 7 kez Allâh, 4 kez Rahîm, 4 kez Kerîm, 3 kez Hâlık, 3 kez Celîl, 2 kez Kâdir, 2 kez Rahmân, 2 kez Gufrân isimleri, Allah'ın farklı evsâfına dikkat çekmek için şair tarafından mesnevide kullanılmıştır.

Allah'ın kuluna karşı son derece şefkatli ve merhametli olduğu, kudret ve azamet sahibi olduğu, kuluna ihsanda bulunduğu ve rızık verdiği, varlıkların ihtiyacını giderdiği gibi konular eserde hayli fazla işlenmiştir. Öte taraftan Allah'ın gazabının olacağına da çalışmada dikkat çekilmiştir. Ancak eserde kulun çaresizliği, Allah'ın merhameti, kuluna inayeti ve kulun tövbesi gibi hususlara fazlaca değinilmesi kulun azamet sahibi Allah karşısındaki güçsüzlüğünün ve asıl güç sahibinin Allah Teâlâ olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla bu çalışmayla eserdeki Allah kavramının farklı boyutlarıyla değerlendirilmesi ortaya konmuş, eserin Allah'ın evsâflarını anlatmadaki zenginliği örneklerle açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

- Banarlı, Nihat Sami (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: MEB Yay.
- Devellioğlu, Ferit (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- DİA (1989). “Allah.” *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: TDV Yay. 499.
- Dilçin, Cem (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Gürbüz, Mehmet (2022). Şeyyâd Hamza. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
<https://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/seyyad-hamza> [erişim tarihi: 17.11.2024]
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1970). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yay.
- Mengi, Mine (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Pala, İskender (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay.
- Şentürk, Ahmet Atilla & Kartal, Ahmet (2017). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Tanyıldız, Ahmet (2015). “Şekil bilgisi.” *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. ed. Ö. Şenödeyici. İstanbul: Kesit Yay. 159-188.
- Taş, İbrahim (hızl.) (2017). “Yûsuf ve Zelîhâ.” <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-199893/seyyad-hamza--yusuf-ve-zeliha.html> [erişim tarihi: 08.11.2024].
- Topaloğlu, Bekir (2002). “Kudret.” *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 26. Ankara: TDV Yay. 316-317.
- Uludağ, Süleyman (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/> [erişim tarihi: 28.11.2024].
- <http://lugatim.com/> [erişim tarihi: 28.11.2024].